

Recenzja
rozprawy doktorskiej magister Magdaleny Dąbkowskiej
p.t. Determinanty wyboru źródeł finansowania małych i średnich przedsiębiorstw
w województwie łódzkim
napisanej pod kierunkiem naukowym
prof. dr. hab. Jerzego Różańskiego

Niniejszą recenzję wykonałam zgodnie z decyzją Rady Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego podjętą na posiedzeniu w dniu 19. marca 2018 r., na mocy której powołana zostałam na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Dąbkowskiej.

Uwagi wstępne

Przedmiotem recenzji jest opracowanie wykonane na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego w 2018 roku jako rozprawa doktorska z zakresu nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse, przedłożone do oceny w kwietniu 2018r.

Problemem badawczym, który Autorka podjęła się rozwiązać w ramach dysertacji są determinanty natury ekonomicznej i społecznej oddziałujące na wybór źródeł finansowania małych i średnich przedsiębiorstw. Zgodnie z przyjętym tematem rozprawy zakresem badań objęto przedsiębiorstwa mikro, małe i średnie z województwa łódzkiego.

Głównym celem naukowym recenzowanej dysertacji jest określenie i ocena kluczowych czynników wpływających na sposób finansowania małych i średnich przedsiębiorstw w województwie łódzkim. (s. 6)

Oprócz celu głównego Doktorantka sformułowała trzy cele szczegółowe stanowiące uzupełnienie celu głównego dysertacji i wskazujące na interdyscyplinarny charakter rozprawy.

U podstaw tak sformułowanych celów rozprawy znalazły się cztery hipotezy badawcze, a mianowicie:

- Istnieje związek pomiędzy indywidualnymi cechami przedsiębiorcy, a wyborem źródeł finansowania przedsiębiorstwa.

- Istnieje zależność pomiędzy cechami przedsiębiorstwa, a wyborem źródeł jego finansowania.
- MŚP w województwie łódzkim korzystają w nieznacznym stopniu z zewnętrznych, alternatywnych źródeł ich finansowania.
- Kredyty bankowe i leasing są najpopularniejszymi zewnętrznymi źródłami finansowania działalności MŚP.

Opracowując recenzję rozprawy doktorskiej magister Magdaleny Dąbkowskiej zastosowałam następujące kryteria oceny:

- trafność wyboru problematyki badawczej oraz umiejętność określenia przedmiotu i zakresu pracy,
- oryginalność hipotez badawczych, poprawność celów rozprawy, procedury badawczej oraz struktury dysertacji,
- poprawność sprawdzenia hipotez badawczych,
- stopień realizacji przyjętego celu głównego i celów szczegółowych,
- jakość pracy z punktu widzenia warsztatu naukowego oraz poziomu edytorskiego.

Problematyka rozważana w dysertacji jest istotna zarówno z naukowego, jak i ze społecznego punktu widzenia. MŚP stanowią 99,8 proc. ogólnej liczby przedsiębiorstw działających w Polsce, tworzą ok. 70 % miejsc pracy i są twórcami ok. 48,5 % PKB. Problem czynników ekonomicznych i społecznych oddziałujących na sposób i możliwości finansowania tych przedsiębiorstw, a pośrednio na ich rozwój, jest więc ważnym problemem zarówno dla gospodarki badanego województwa, jak i dla gospodarki całego kraju. Wybór problematyki badawczej uznaję za trafny. Analizowana kwestia jest godna rozprawy doktorskiej. Przedmiot i zakres badań określone zostały poprawnie.

Mam wątpliwości, czy nie należało sformułować jednej hipotezy głównej badawczej oddającej istotę problemu badawczego rozprawy.

Recenzowana dysertacja zawiera spis treści, wnioski, rekomendację kierunków dalszych badań, bibliografię, spis tabel, spis map, spis wykresów i spis rysunków, jak również streszczenie w języku polskim oraz streszczenie w języku angielskim, zawiera również dwa załączniki: kwestionariusz ankiety wykorzystanej do badania pilotażowego i kwestionariusz ankiety wykorzystany do badania zasadniczego. Tekst ocenianej rozprawy przedstawiony został na 159 stronach. W pracy zamieszczono 121 tabel, 1 mapę, 14 wykresów, 1 rysunek. Bibliografia obejmuje pozycje zwarte i artykuły w języku polskim i angielskim oraz akty prawne cytowane w pracy.

Tekst rozprawy podzielony został na cztery rozdziały. Dwa pierwsze rozdziały powstały na bazie studiów literatury. Rozdział pierwszy zawiera omówienie cech identyfikujących małe i średnie przedsiębiorstwa, jak również charakterystykę czynników endogenicznych i egzogenicznych determinujących rozwój analizowanej grupy przedsiębiorstw.

Rozdział drugi zawiera dyskurs dotyczący podstaw teoretycznych kształtowania struktury kapitału przedsiębiorstwa. Autorka omawia i krytycznie ocenia poglądy prezentowane przez autorów zarówno w pracach teoretycznych, jak i w pracach stanowiących wynik badań empirycznych. Analizując wyniki badań prezentowane w literaturze przedmiotu Autorka stwierdza, że studia literatury nie dają jednoznacznej odpowiedzi na pytanie dotyczące czynników, jakimi kierują się przedsiębiorstwa wybierając źródła finansowania. Na stronach 35 – 36 Autorka wymieniła czynniki wewnętrzne i zewnętrzne oddziałujące na kształtowanie się struktury kapitału. Brakuje tu jednak konsekwencji. Na stronie 35 Autorka wyjaśniła pojęcie czynniki wewnętrzne jako czynniki dotyczące przedsiębiorstwa, a na stronie 36 zaliczyła do nich m.in. stan gospodarki danego kraju, ostatni wymieniony czynnik to *„jej sytuacja finansowa”* – takie sformułowanie jest dla mnie niejednoznaczne.

W rozprawie używane są zamiennie pojęcia struktura kapitału i struktura finansowania. Czy zdaniem Autorki są to pojęcia tożsame? Pisząc o źródłach finansowania Autorka przedstawiła wiedzę podręcznikową. Uważam, że tabela 7 i tabela 8 raczej nie powinny znaleźć się w dysertacji. Może należało skupić się na ryzyku związanym z korzystaniem z poszczególnych instrumentów finansowania, na kosztach pozyskania finansowania i na ocenie procedur związanych z pozyskaniem finansowania z poszczególnych źródeł.

W rozdziale trzecim Autorka analizuje, na podstawie publikowanych danych, znaczenie MŚP w polskiej gospodarce. Na stronie 67 Doktorantka, komentując zaprezentowane dane, napisała *„w badanym okresie nie uległa zmianom struktura zarejestrowanych przedsiębiorstw – udział poszczególnych grup jest na niezmiennym poziomie.”* Sytuację taką Doktorantka oceniła pozytywnie. Porównanie udziału w tworzeniu PKB przedsiębiorstw różnej wielkości skłania raczej do bardziej krytycznej oceny struktury przedsiębiorstw działających w Polsce. Na stronie 73 Autorka napisała *„Liczba aktywnych średnich przedsiębiorstw w 2016 roku w porównaniu z rokiem bazowym (2010) była o prawie 8 % mniejsza.”* Uważam, że ten wynik badań nie jest korzystny dla polskiej gospodarki i wymaga pogłębionych obserwacji. Na stronie 78 Doktorantka napisała *„Sytuacja co roku w województwie jest stabilna, nie odnotowano gwałtownych spadków w sektorze MŚP.”* Porównując dochód per capita w Polsce z dochodem per capita w pozostałych krajach UE wydaje się, że ta *stabilna sytuacja* w województwie łódzkim powinna budzić duży niepokój i

skłaniać naukowców i twórców polityki gospodarczej do poszukiwania sposobu zmiany tej sytuacji, nie tylko w województwie łódzkim. Na stronie 92 Autorka pisze o korzyściach wynikających z *twórczej destrukcji*. Czy Doktorantka nie dostrzega tu sprzeczności z poprzednią konstatacją?

W ppkcie. 3.3. Autorka porównuje pasywa MŚP z pasywami dużych przedsiębiorstw. MŚP to zbiór bardzo zróżnicowanych przedsiębiorstw, zarówno pod względem organizacyjno – prawnym, jak i pod względem wielkości, są tu bowiem zarówno przedsiębiorstwa jednoosobowe, jak i spółki akcyjne, przedsiębiorstwa te różnią się także pod względem rodzaju prowadzonej działalności, a co zatem idzie również pod względem sposobu finansowania.

Na stronie 82 Autorka napisała o wzrastającym zainteresowaniu MŚP finansowaniem kredytami walutowymi. Uważam, że ten wynik badań wymaga komentarza dotyczącego ryzyka korzystania z takiego źródła. Na tej samej stronie Autorka zauważa również, że w firmach rodzinnych dominuje finansowanie kapitałem własnym, zysk zatrzymany i wkłady wspólników stanowią 93 % pasywów badanych przedsiębiorstw. Wyniki badań zaczerpnięte zostały z opublikowanego opracowania innego autora cytowanego w dysertacji. Ciekawy wynik, jednakże dobrze byłoby skomentować go.

Na stronie 84 znajduje się konkluzja, że *im mniejsza firma, tym więcej inwestuje w budynki i budowle, natomiast wraz ze wzrostem wielkości firmy, zwiększa się udział finansowania maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi*. Zdaniem Autorki jakie są przyczyny i skutki takiej polityki inwestycyjnej przedsiębiorstw?

Porównanie danych liczbowych dotyczących sposobów pozyskiwania i zastosowania finansowania MŚP w Unii Europejskiej i w Polsce są ważne, jednakże EU to 28 państw o bardzo odmiennym poziomie rozwoju gospodarczego i w związku z tym można uznać, że przedstawione wyniki badań zachęcają do przeprowadzenia bardziej pogłębionych dociekań.

Rozdział czwarty – najbardziej obszerny rozdział pracy - zawiera wyniki badań empirycznych przeprowadzonych przez Doktorantkę. W badaniach uczestniczyły, zgodnie z przyjętym zakresem pracy, przedsiębiorstwa z sektora MŚP z województwa łódzkiego. Studia badawcze zostały przeprowadzone w maju 2017r. metodą CAWI. Badania były prowadzone w dwóch etapach: badania pilotażowe (32 pytania i 146 odpowiedzi) i badania zasadnicze (17 pytań i 429 uczestników). Dwa kwestionariusze będące podstawą przeprowadzonych badań stanowią załączniki do ocenianej pracy. Dane pozyskane w przeprowadzonych badaniach Autorka zestawiała w tabelach i przedstawiła na wykresach. Zarówno tabele, jak i wykresy zostały poprawnie sporządzone i opisane.

Wyniki przeprowadzonych badań stanowią realizację celu głównego i celów szczegółowych dysertacji, jak również stanowią efekt sprawdzenia czterech hipotez badawczych. Wyniki badań i ich interpretacja **stanowią oryginalne rozwiązanie problemu naukowego**, świadczą również o oryginalności rozważań zaprezentowanych w ocenianej rozprawie.

Uwagi szczegółowe:

s. 33 – 5. linijka od dołu jest „w odróżnieniu do”, powinno być „w odróżnieniu od .../..”

s. 39 – jest „z tabeli 10” powinno być z tabeli 8

s. 78 – jest podsumowując, powinno być porównując.

W prezentacji danych liczbowych w rozdziale III nie została zachowana dyscyplina czasowa.
s.145 – Co Autorka rozumie pod pojęciem „finansowanie przedsiębiorstwa za pomocą odpisów amortyzacyjnych” ? Jak można wyjaśnić to, że 0,7 % ogólnej liczby przedsiębiorstw próbowało finansować przedsiębiorstwo z odpisów amortyzacyjnych, ale im się nie udało ?
(tab. 114)

s. 48 – *Finansowe wsparcie zwrotne jest uważane za bardziej efektywne i elastyczne niż wsparcie zwrotne.* O co tu chodzi ?

s. 48 – w prawie obowiązującym w Polsce nie istnieje ani określenie *leasingodawca*, ani *leasingobiorca*, takie określenia używane są w języku tzw. dziennikarskim.

s.107 - Tab. 68 –Co zdecydowało o wyborze wskazanych kryteriów oceny ważności poszczególnych kryteriów ? Nie zrozumiała jest dla mnie kolumna 3 „braki danych” dla oceny wszystkich kryteriów.

Wnioski końcowe

Zgodnie z ustawą z dnia 14 marca 2003 r. (Dz.U. 2003 Nr 65 poz.595) Rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz potwierdzić umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej..

Uważam, że dysertacja przedstawiona przez mgr Magdalenę Dąbkowską jest opracowaniem oryginalnym, o czym świadczy treść całej rozprawy, a przede wszystkim wyniki przeprowadzonych badań przedstawione w rozdziale czwartym. Oceniana rozprawa stanowi wypełnienie luki poznawczej w zakresie czynników natury

ekonomicznej i społecznej oddziałujących na wybór źródeł finansowania małych i średnich przedsiębiorstw w województwie łódzkim.

Sposób opracowania zebranego materiału, a także zastosowana metoda krytycznej i wyważonej analizy oraz oceny problemu, pozwala jednoznacznie stwierdzić w oparciu o całą treść dysertacji, że Doktorantka dysponuje wiedzą teoretyczną i praktyczną z zakresu będącego przedmiotem dysertacji, jak również umiejętnością formułowania ocen i wniosków oraz prawidłowego ich uzasadniania. Jakość warsztatu naukowego Doktorantki, jak również poziom edytorski rozprawy nie budzą wątpliwości.

Uwagi i zastrzeżenia, które przedstawiłam w recenzji mają w większości charakter polemiczny.

Biorąc pod uwagę walory naukowo poznawcze dysertacji mgr Magdaleny Dąbkowskiej, oryginalność opracowania, aktualność badanej problematyki stwierdzam, że recenzowana praca odpowiada wymaganiom stawianym pracom doktorskim, wnoszę więc o jej przyjęcie i dopuszczenie Autorki do jej publicznej obrony.

A. Bielawska